

Tema 10.1. O S. XX. A ARTE NA PRIMEIRA METADE DO S. XX. O EXPRESIONISMO

AS OBRAS OBXECTO DE ESTUDIO para as ABAU

1. Munch: *O berro*.
2. Kiechner: *A rúa*.

CONTEXTO HISTÓRICO-ARTÍSTICO

A primeira metade do s. XX vén marcada pola inestabilidade política, social e cultural, onde destacan acontecementos coma as 2 Guerras Mundiais, a crise económica dos anos 30 (A Gran Depresión), o ascenso dos fascismos, así como os avances tecnolóxicos, que tiveron un grande impacto na arte.

A principios do s. XX os artistas buscaron rachar cos cánones tradicionais, na busca de novas formas de expresión que lles axudasen a reflectir esa sociedade tan complexa e cambiante que estaban a vivir.

A inestabilidade levounos a experimentar con novos materiais, técnicas e linguaxes artísticas, o que se concretou na consolidación das primeiras vangardas de principios de século XX. Boa proba disto serían movementos artísticos coma o Ex-

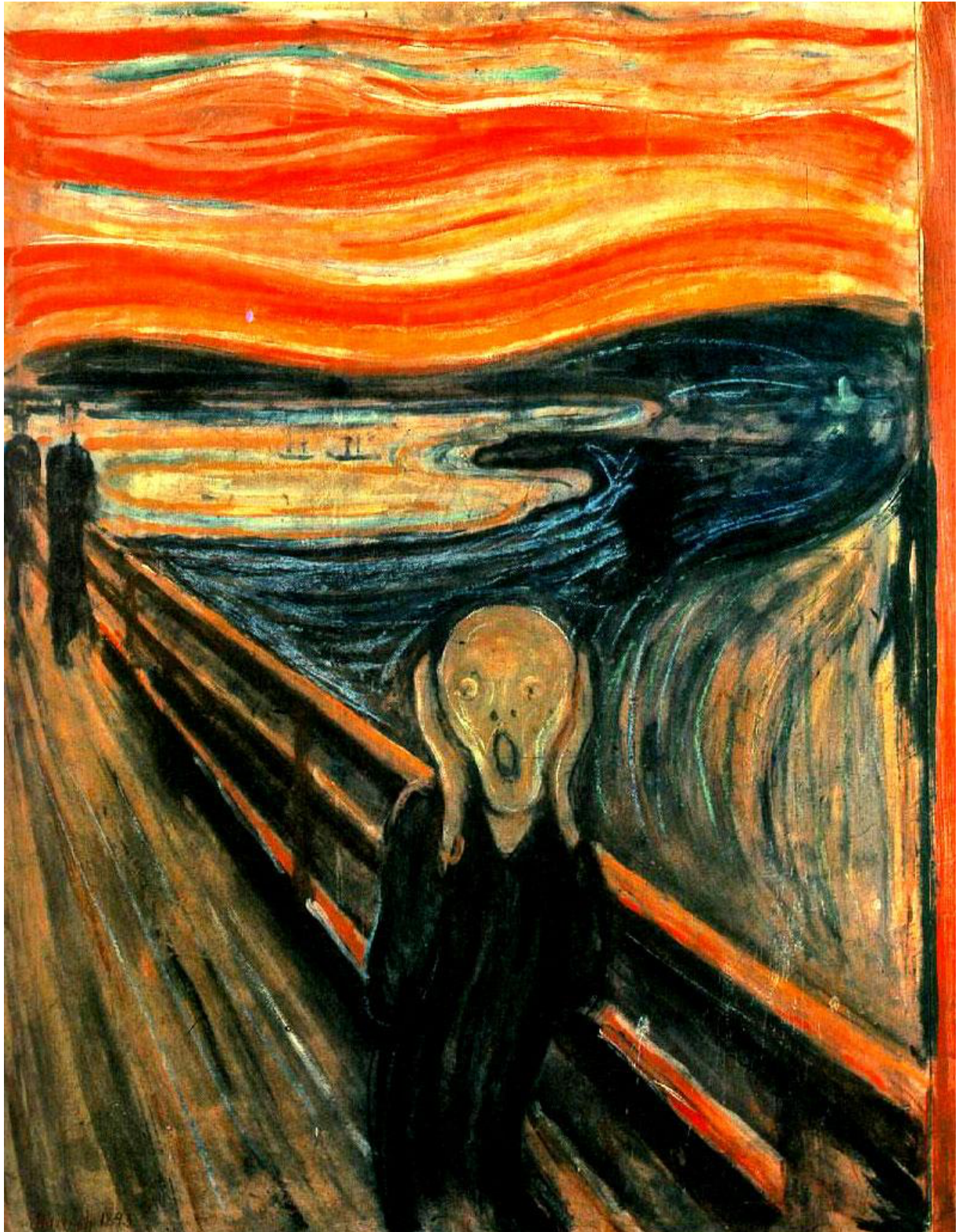
presionismo (orixinado en 1905 en Alemaña), o Cubismo, o Dadaísmo ou o Surrealismo. Por exemplo, o Expresionismo buscaba representar os estados emocionais do ser humanos. Pola súa banda, o Cubismo (xurdido en Francia dous anos despois) rachaba coa pintura tradicional a través de representacións xeométricas, coas que tentaba amosar a complexidade e fragmentación da sociedade do momento. O Dadaísmo (Alemaña, 1916) estivo influenciado polo contexto histórico, amosando o desencanto dos artistas tras a Primeira Guerra Mundial. Mais por outra banda tamén xurdirían outros movementos coma o Surrealismo (anos 20), o Futurismo, o Construtivismo, o *De Stijl* e o *Bauhaus*, cada un coas súas propias características e obxectivos.

O desenvolvemento do capitalismo, o consumo de masas, os avances tecnolóxicos con produtos que chegan a grandes masas (o automóbil, a televisión, o avión, etc.), e a consecuente crise da bolsa americana (crac do 29) coa conseguinte crise económica mundial, tamén tiveron un profundo impacto na sociedade e na arte.

Estes movementos artísticos que se desenvolveron no s. XX tiveron en común unha apertura maior, abandonando a exclusividade das elites. Unha arte máis aberta para unha poboación á que se lle representaba o mundo cambiante.

A través da arte, as/os artistas buscaron o xeito de representar as fortes emocións que impregnaban un mundo en continua transformación. Reflicten a angustia e a ansiedade que dominaban nos círculos artísticos e intelectuais da época, apostando por dar prioridade os sentimentos na arte fronte a unha simple descrición e representación da realidade.

1. O berro

FICHA TÉCNICA E CLASIFICACIÓN:

- **OBRA- TÍTULO:** O berro
- **LOCALIZACIÓN:** Galería Nacional de Oslo, Noruega.
  - Existen varias versións da obra. Tamén realizou unha litografía co mesmo título.
- **AUTOR:** *Edvard Munch* (1863 – 1944)
- **TEMÁTICA:** alegórico.
- **ESTILO:** Pintura expresionista.
- **CRONOLOXÍA:** 1893. s. XIX.
- **DIMENSIÓNS:** 91 x 73,5 cm.
- **MATERIAIS/TÉCNICA:** óleo sobre lenzo.
- **CARACTERÍZASE:** obra referente do expresionismo. Icona cultural a partir da Segunda Guerra Mundial.
- **OUTRAS OBRAS:** *Melancolía; A tempestade, Ansiedade.*

O expresionismo

O EXPRESIONISMO é un movemento que quere plasmar a angustia do home deformando a realidade para conseguir conmover ao espectador.

En senso extenso falamos do "expresionismo" de Goya nas Pinturas Negras ou do Greco na súa última etapa. Mais nun sentido máis restrinxido o termo expresionismo designa a obra de pintores, fundamentalmente alemáns entre 1910 e 1920 (James Ensor, E. Munch, Emil Nolde, etc.), que pintaron nunha década marcada pola I Guerra Mundial coas súas consecuencias (máis de 15 millóns de mortos), que conmoveron as consciencias dos artistas europeos e xerou unha sensación de angustia que se reflicte na arte e a literatura.

O movemento expresionista ten tamén manifestacións na escultura, na arquitectura, na literatura ou mesmo no cinema.

As principais características do movemento expresionista son:

1. **Perspectiva negativa da realidade:** Os artistas miran a realidade con escepticismo e desconfianza, reflectindo as contradicións da modernidade.
2. **Percepción do individuo como impotente:** O individuo é un ser dependente dos acontecementos, carente de sustancia e sometido á mediocridade do sistema.
3. **Representación da esencia do individuo contemporáneo:** Buscar representar a esencia, rexeitando a mera representación das aparencias. Cultiva o drama, a subxectividade e a expresión dos sentimentos humanos, especialmente a decepción, o terror, a angustia, a soldade, a miseria humana e a incredulidade.
4. **Predominio do instinto sobre a racionalidade:** Predominan o instintivo sobre a racionalidade nos procesos creativos, promovendo a intuición e a improvisación sobre a composición racional deliberada.
5. **Privación dos obxectos de idealizacións:** O expresionismo busca privar os obxectos de calquera idealización ou obxectivación, representando unha realidade sempre subxacente o universo representado.
6. **Importancia do psicológico:** O psicológico desempeña un papel fundamental, afondando nos sentimentos primarios ou instintivos dos suxeitos, no mundo onírico e no universo do grotesco. Favorece a distorsión e a tensión entre o real e o que se percibe no traballo.
7. **O estilo expresionista na arte:** Nas artes visuais, uso de cores intensas e vibrantes, formas distorsionadas e vibrantes, e polo emprego de pinceladas xestuais para transmitir as emocións e o mundo interior do artista.

A diferenza do expresionismo co impresionismo radica no seu enfoque artístico e representación emocional:

- **Impresionismo:**

- Céntrase en capturar a luz e a cor dun instante para representar obxectos ou paisaxes.
- Pintura ao aire libre, pinceladas rápidas, soltas, cores vivas para captar a atmosfera e a sensación do momento.
- Buscan la representación fiel da realidade, priorizando a impresión visual sobre a expresión emocional.

- **Expresionismo:**

- Busca representar as sensacións interiores do artista, reflectindo a expresión emocional.
- As figuras adoitan estar deformadas, as cores non se corresponden coa realidade. Os temas abordan a angustia e as emocións negativas da época.
- Este movemento enfócase na distorsión da realidade e a exaxeración das emocións para transmitir unha visión subxectiva e emocional da realidade.
- En resumo, fronte ao impresionismo que busca a representación visual da realidade a través da luz e da cor, o expresionismo caracterízase pola distorsión emocional e subxectiva da realidade, na busca de transmitir as sensacións internas do artista.

O autor

Un adiantado expresionista é o noruegués Edvard Munch (1863 - 1944), cun estilo caracterizado polo uso de curvas sinuosas (influencia do modernismo), un uso da

cor arbitraria (influencia do fauvismo), unha atmosfera opresiva e unha obsesión polas doenzas, a morte e a soidade como temas.

Chegou a París en 1885, onde coñeceu a obra dos postimpresionistas (Gauguin ou Van Gogh). Con todo, busca que a súa obra se separe de todas as correntes pictóricas que dominan na súa época.

"Só, tremendo de angustia, sentín o berro, vasto, infinito da natureza" (E. Munch)

Estamos ante a obra máis famosa do autor e modelo da atmosfera opresiva, angustia e desesperación que caracterizan parte da súa obra. Hai que fala de que as traxedias que viviu na súa historia familiar explican a súa obra, aínda que outros falan de que tentou construír unha imaxe de artista maldito.

Análise

Descrición e tema.

Edvard Munch presenta un ser espectral en 1º plano que berra desesperado ante a indiferenza de dous paseantes que se afastan por un dique.

A paisaxe (auga, ceo...) córvase, oscila como impulsado polas ondas sonoras do berro.

Expresa a angustia vital, a soidade do home ante a vida e ante a morte, trazos que o pintor destaca a través de cores irrealis e violentas e unha perspectiva dramática.

En realidade o tema é a propia **expresión dun sentimento de angustia:**

- Figura andróxina en primeiro plano transmite grande expresividade e forza. Símbolo da soidade e da desesperación do home moderno.

- Representase coa boca aberta, nun berro silencioso, o que suxire falta de comunicación e illamento.
- Tápase os oídos, o que suxire falta de vontade para escoitar ou recoñecer a súa propia angustia.
- Sendeiro con valados, que se afasta en perspectiva diagonal, aumenta a sensación de illamento.
- As cores cálidas, que predominan no fondo, cun ceo arremuiñado, reforza a angustia e a desesperación.

O obxectivo do pintor non é a realidade, é expresar un sentimento de angustia e soidade. **Prima o expresivo sobre o narrativo**; os aspectos negativos do home ou sociedade son os que atraen.

Técnica.

- Reforza o efecto de angustia:
  - Trazos rápidos e xestuais, cunha pincelada solta e nerviosa: suxire unha sensación de inestabilidade e ansiedade.
  - Textura rugosa e uso de cores pastosas (sensación de desorde e caos).
  - **Figuras.** A do 1º termo está deformada polas curvas, dándolle un aspecto de chama; sen detalles, é esquemática a realización da cara ou mans.
- Óleo; aplicación violenta da cor.
- **Composición.**
  - A figura principal en 1º termo e centrada. A varanda en diagonal, as curvas do fondo e a postura ondulada, dan dinamismo á escena.
  - **Liña:** forte contraposición entre liñas rectas (diagonais) da esquerda e as ondulacións da dereita dinamizan a obra e fan mover o ollo por toda a superficie do lenzo.
  - **Perspectiva.**

- Polas diagonais e liñas onduladas e pola diferenza de tamaño nas figuras hai sensación de espazo do 1º plano ao fondo; comunícase figura con fondo e da desasosego ao ver a escena, levando a mirada, con movementos rápidos, dun lugar a outro. (*Perspectiva acelerada*).
- **Cor:**
  - Contraposición de gamas cálidas e frías que contrastan; son antinaturais, irrealis.
- **Luz:**
  - Antinatural, sen foco nin claroscuro.

En resumo:

- Obra mestra do expresionismo; o autor é un dos pais do movemento.
- Utiliza unha combinación de técnicas, como a representación de una figura andróxina nun momento de angustia, a utilización de cores intensas e contrastantes, e unha técnica xestual e nerviosa, para crear o efecto de angustia en "O berro".

2. A rúa

FICHA TÉCNICA E CLASIFICACIÓN:

- **OBRA- TÍTULO:** A rúa (Rúa. Berlín).
- **LOCALIZACIÓN:** MOMA, Nova Iorque, USA.
  - <https://www.moma.org/collection/works/79354>
- **AUTOR:** *Ernst Ludwig Kirchner* (1880 - 1938)
- **TEMÁTICA:** .
- **ESTILO:** *Pintura expresionista.
- **CRONOLOGÍA:** 1913. s. XX.
- **DIMENSIONES:** 120,6 x 91,1 cm.
- **MATERIAIS/TÉCNICA:** óleo sobre lenzo.
- **CARACTERÍZASE:** obra caracterizada pola simplificación das formas e un uso arbitrario da cor.
- **OUTRAS OBRAS:** *Melancolía; A tempestade, Ansiedade.*

O autor

Ernst Ludwig Kirchner Piper foi un dos referentes do movemento expresionista alemán, creando xunto a outros artistas, todos sen formación en artes plásticas, o grupo *A Ponte (Die Brücke)*, en 1905, considerado na actualidade coma a orixe do expresionismo alemán.

Comezou a pintar de forma autodidacta. Ía para arquitecto, mais cando coñeceu o gravado de madeira (xilografía), orientouse á pintura.

Buscaba expresarse, nas súas propias palabras "directa e autenticamente", rexeitando a arte académica, xa que buscaban obras que tivesen un sentido de inmediatez e espontaneidade.

Unido ao seu amor pola arte primitiva e á pintura de Van Gogh, van confluír na súa posterior obra, dentro da corrente artística do expresionismo. Tamén lle influíu

a obra de Edvard Munch, a arte oceánica e africana que atopou nos museos etnográficos, así coma a arte gótica e renacentista alemá, polo que traballou con entusiasmo a xilografía, un medio de impresión que adoptou o seu grupo, e que estaba caracterizado por formas simplificadas, aplanamento radical e cores vivas e non naturalistas.

Deste xeito podemos dicir que a súa obra caracterízase pola:

- **Simplificación formal** (xilografía).
  - Contornas de liñas grosas, ás veces irregulares (coma incisións na madeira).
  - Influencia de Van Gogh, máis aínda máis sintético e bidimensional, con pinceladas máis grosas.
- **Uso arbitrario da cor.**
- Creou unha especie de **culto á subxectividade e ao «feo»**.
  - Temáticas escabrosas, do Berlín nocturno, das persoas á marxe da sociedade (tugurios, bailaríns, prostitutas, etc.).
  - Actitude crítica á sociedade burguesa.

Retrata de maneira cruel a unha burguesía despreocupada e inconsciente dos problemas políticos, que pasea pola rúa sen comunicación algunha.

A I Guerra Mundial tivo unha grande influencia na súa persoa, afectándolle gravemente á súa saúde física e mental.

A chegada dos nazis, que o consideraron un "artista dexenerado", afondou os seus problemas depresivos, acabando por se suicidar en xuño de 1938 (tal como o fixera o seu artista preferido, Van Gogh).

Análise

De 1913 a 1915, Kirchner vai realizar un ciclo de obras sobre escenas de rúas de Berlín (*A rúa*, *Rúa con buscona de vermello*, *Danza negra*, *Rúas de Dresde*).

- Amosa unha visión apocalíptica da cidade moderna, relacionada co cinema expresionista alemán de Fritz Lang, que en 1927 realiza *Metrópole*.

Nesta obra podemos observar a súa evolución pictórica:

- Evolución cara a unha estética con **trazos angulosos**, de **certos escorzos**, e unha vontade de **agresivo primitivismo**, en especial cando se achegue a I GM.
  - Na primeira etapa (Dresde): obras próximas ao fauvismo (uso de formas simplificadas con cores puras e planas).
- No cadro podemos ver personaxes comprimidas, coma encadre de película expresionista.
- As **cores** vólvense **máis apagadas** e o **debuxo nervioso**.
-
- O grupo do cadro, **sen comunicación**, está composto por **formas alongadas**: nos zapatos, plumas, chapeus, cabelos ou peles, acentúanse as formas apuntadas, as liñas en zigzag.
- Os **rostros** como **tallas primitivas**. O aprecio pola escultura negra ven ao descubrir as máscaras e figuras oceánicas da colección do Museo Etnolóxico de Dresde, inaugurado en 1903-1904. O expresionismo valora a inocencia e inxenuidade das civilizacións primitivas.
-
- Pintura angulosa, con cores que destacan o claro / escuro duramente resolto.

- Salienta a esaxeración das formas e resalta máis a fealdade e a maldade.
- COMPOSICIÓN:
  - As perspectivas aceleradas lanzan as figuras ao primeiro plano, proxectándoas sobre o espectador.
  - A proxección vertical das imaxes denota tendencia á vertical gotizante, pola fascinación desta época escura e polas xilografías.
- A estilización das personaxes ten de referente ao Greco. A mirada á tradición e á Idade Media, concretamente ao gravado medieval, será constante no expresionismo alemán sobre todo na produción de Kirchner.
- A influencia de Edvard Munch, a violencia expresiva da cor e a liña de Van Gogh son visibles.

As inquietantes figuras encerradas en abrigos longos, estiradas e xeometrizadas por contacto co cubismo e o futurismo, que pinta Kirchner detéñense nos escaparates ou móvense por rúas de perspectivas aceleradas, nun mundo tenso a piques de estalar.